

آشنایی با بانک توسعه اسلامی

شماره:

بانک توسعه اسلامی یکی از مؤسسات معظم مالی بین‌المللی و از نهادهای تخصصی سازمان کنفرانس اسلامی است که بنا بر ضرورت‌های سیاسی - اقتصادی جهان اسلام و برای کمک به توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورهای اسلامی و تحکیم وحدت و همبستگی اقتصادی - سیاسی مسلمانان تأسیس شد.

این بانک توانسته است جایگاه خود را به عنوان یک نهاد مالی بین‌المللی در تأمین مالی طرح‌های توسعه‌ای و کمک به کشورهای اسلامی به دست آورد و اکنون به بازاری مالی توانمند سازمان کنفرانس اسلامی تبدیل شده است. در این نوشتار با نحوه تأسیس و فعالیت بانک توسعه اسلامی در جهان اسلام آشنا می‌شوید.

بانک توسعه اسلامی در ۲۰ اکتبر ۱۹۷۵ از سوی ۲۲ کشور اسلامی با سرمایه اولیه ۷۵۵ میلیون دینار اسلامی (واحد پول بانک توسعه اسلامی و برابر با اس‌دی‌آر یا حق برداشت مخصوص در صندوق بین‌المللی پول) تأسیس شد.

تأسیس این نهاد مالی بین‌المللی حاصل تصمیمات دومین کنفرانس وزرای خارجه کشورهای اسلامی در دسامبر ۱۹۷۰ در کراچی (پاکستان) است. متعاقب آن در اولین کنفرانس وزرای اقتصاد کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی تمایل کشورهای مذکور برای تأسیس بانک اعلام شد و در دومین کنفرانس وزرای اقتصاد کشورهای اسلامی در جده (عربستان) اساسنامه بانک تصویب شد و جلسه افتتاحیه هیأت عامل بانک در ژوئیه ۱۹۷۵ در ریاض (عربستان) برگزار شد. عمده‌ترین هدف ایجاد بانک توسعه

اسلامی، توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورهای اسلامی و جوامع مسلمانان است و برای نیل به این هدف، بانک از روش‌های زیر بهره می‌جوید:

- ۱- مشارکت در طرح‌های تولیدی
- ۲- سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیربنایی
- ۳- اعطای تسهیلات به بخش خصوصی و عمومی کشورهای عضو جهت تأمین مالی طرح‌های تولیدی
- ۴- ایجاد و بهره‌برداری از صندوق‌های تخصصی
- ۵- قبول سپرده‌های کشورهای عضو
- ۶- کمک به افزایش حجم تجارت خارجی کشورهای عضو به خصوص در زمینه کالاهای سرمایه‌ای
- ۷- ارائه کمک‌های فنی
- ۸- انجام تحقیقات به منظور تطبیق فعالیت‌های اقتصادی، مالی و بانکی کشورهای عضو با اصول شریعت

اسلامی

۹- ایجاد صندوق‌های ویژه با اهدافی خاص از قبیل کمک به جوامع اسلامی در کشورهای غیرعضو.

هر کشور اسلامی پس از عضویت در سازمان کنفرانس اسلامی، می‌تواند در بانک توسعه اسلامی عضو شود. سرمایه اسمی بانک توسعه اسلامی در سال ۱۹۹۲ در اجلاس مجمع عمومی فوق‌العاده به ۶ میلیارد دینار اسلامی افزایش یافت.

جمهوری اسلامی ایران در اواخر سال ۱۳۶۷ به عضویت بانک توسعه اسلامی درآمد و در اواسط سال ۱۳۷۰ با تصویب مجلس شورای اسلامی و متعاقب آن تصویب هیأت عامل بانک توسعه اسلامی، میزان سهام پذیره‌نویسی شده خود را در این بانک از ۲/۵ میلیون دینار اسلامی به ۱۷۷/۵ میلیون دینار اسلامی افزایش داد.

تحقق اهداف خود (کمک به رشد و توسعه اقتصادی کشورهای عضو و تسحکیم همبستگی‌های اقتصادی و سیاسی) به عمل آورده و با تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی، نقش سازنده‌ای در توسعه اقتصادی و نیز رونق تجاری کشورهای عضو ایفا نموده است.

اعطای تسهیلات به منظور گسترش مبادلات تجاری بین کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی از فعالیت‌های عمده بانک توسعه اسلامی بوده است. اگرچه هنوز حجم مبادلات تجاری میان کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی کمتر از ۱۰ درصد تجارت خارجی آنهاست، برای ایجاد بازار مشترک اسلامی که از مصوبات هشتمین اجلاس سران کشورهای اسلامی در تهران می‌باشد، می‌بایست این سهم به ۳۰ درصد افزایش یابد. با این وجود یکی از طرح‌های تجاری بانک توسعه اسلامی، «صندوق تأمین مالی بلندمدت تجاری» است که با هدف تأمین مالی صادرات کشورهای عضو به یکدیگر در سال ۱۹۸۷ تأسیس شد.

تسهیلات ویژه این طرح، این امکان و فرصت را فراهم می‌کند که واردکننده کالا بتواند بنا به مورد و حسب نوع کالا، بهای آن را طی ۶ الی ۶۰ ماه به صندوق بازپرداخت کند، در حالی که صادرکننده می‌تواند تا سقف ۸۰ درصد بهای کالاهای صادره خود را به طرف تجاری (عضو بانک توسعه اسلامی) به صورت نقد دریافت نماید.

جمهوری اسلامی ایران نیز در «صندوق تأمین مالی بلندمدت تجاری» عضویت دارد و بانک توسعه صادرات ایران به عنوان نماینده بانک توسعه اسلامی در صندوق مذکور تعیین شده است.

هدف طرح «صندوق تأمین مالی بلندمدت تجاری» توسعه مبادلات

از صادرات و صادرکنندگان کشورهای عضو علاوه بر معرفی صندوق تأمین مالی بلندمدت تجاری، با همکاری کمیته دایمی همکاری‌های اقتصادی و تجارت سازمان کنفرانس اسلامی (کومسک) و برگزاری نشست‌های متعدد کارشناسی، اساسنامه «شرکت تضمین سرمایه‌گذاری و بیمه اعتبارات صادراتی» را تدوین نمود. این اساسنامه در شانزدهمین اجلاس هیأت عامل بانک به تصویب رسید و اقدامات قانونی و اداری لازم برای تأسیس این شرکت بیمه به عنوان یک نهاد تابعه بانک صورت گرفت. طبق اساسنامه بانک توسعه اسلامی ارکان بانک عبارتند از: هیأت عامل، هیأت مدیره اجرایی و ریاست بانک.

هیأت عامل که بالاترین مرجع بانک است، معمولاً از وزرای امور اقتصادی و دارایی یا رؤسای کل بانک مرکزی کشورهای عضو تشکیل می‌شود و هر سال یک اجلاس عادی برگزار می‌کند. در این نشست مسایل و مشکلات بانک بررسی می‌شود و صورت‌های مالی سالانه تصویب می‌گردد. هیأت مدیره اجرایی که بعد از هیأت عامل از ارکان مهم بانک می‌باشد، ۱۲ عضو دارد که ۶ نفر آنها نماینده شش کشوری هستند که بالاترین میزان سرمایه را در بانک توسعه اسلامی دارند و شش نفر دیگر به صورت دوره‌ای برای مدت سه سال با کسب آراء اکثریت توسط بقیه اعضای بانک انتخاب می‌شوند.

ریاست کل که به عنوان مدیرعامل بانک توسعه اسلامی عمل می‌کند، از سوی هیأت عامل بانک برای یک دوره پنج‌ساله قابل تمدید، انتخاب می‌شود. از بدو تأسیس بانک توسعه اسلامی تاکنون، ریاست آن به عهده دکتر احمد محمدعلی بوده است.

بانک توسعه اسلامی از ابتدای فعالیت خود، اقدامات مؤثری در جهت

طبق اساسنامه، بانک توسعه اسلامی موظف است عملیات تأمین مالی را مطابق با اصول شریعت اسلام (عملیات بانکی بدون ربا یا بانکداری اسلامی) انجام دهد.

به‌طور کلی عملیات بانک توسعه اسلامی را می‌توان در سه بخش تأمین مالی پروژه‌ها، تأمین مالی مبادلات تجاری و عملیات کمک‌های ویژه، طبقه‌بندی کرد.

در تأمین مالی پروژه‌ها، بانک توسعه اسلامی با استفاده از شیوه‌های وام، مشارکت در سرمایه، اجاره به شرط تملیک، فروش اقساطی، کمک فنی و اعطای خطوط اعتباری فعالیت می‌کند. در تأمین مالی مبادلات تجاری، بانک با استفاده از سه شیوه مختلف، عملیات تأمین مالی واردات، صندوق تأمین مالی بلندمدت تجاری و پرتفوی بانک‌های اسلامی، تلاش دارد که مبادلات تجاری میان کشورهای اسلامی را تأمین مالی کند.

در زمینه اعطای کمک‌های ویژه، بانک توسعه اسلامی با استفاده از حساب کمک‌های ویژه، برنامه همکاری فنی و برنامه تحقیقات و مطالعات اقتصاد اسلامی را تأمین و حمایت می‌کند. علاوه بر آن کمک به جوامع مسلمان در کشورهای غیرعضو سازمان کنفرانس اسلامی و نیز کشورهای عضوی که با بلایای طبیعی روبرو شده‌اند، با استفاده از این حساب صورت می‌گیرد.

بانک توسعه اسلامی فعالیت‌های حاشیه‌ای دیگری نیز انجام می‌دهد که از آن جمله برگزاری دوره‌های آموزشی و سمینارها در کشورهای اسلامی از جمله ایران می‌باشد. این دوره‌ها به‌طور عمده در زمینه‌های اقتصادی، مالی و بانکی است و کارشناسان در این زمینه‌ها در دوره‌های آموزشی شرکت می‌کنند. بانک توسعه اسلامی جهت حمایت

بازرگانی بین کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی از طریق اعطای تسهیلات صادراتی است. صادرکنندگان ایرانی می‌توانند از تسهیلات ویژه این طرح برای صادرات خود به کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی استفاده کنند.

کالاهای مشمول طرح «صندوق تأمین مالی بلندمدت تجاری» شامل آن دسته از کالاهای صادراتی می‌باشند که در ایران تولید شده و از مواد اولیه‌ای که به‌طور عمده در ایران یافت می‌شوند و یا از کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی وارد شده‌اند، ساخته شده باشد. از سوی دیگر به‌منظور گسترش زمینه‌های جدید صادراتی، کالاهایی مشمول این طرح می‌شوند که در شمار کالاهای صادراتی سنتی نباشند.

میزان تسهیلاتی که در قالب طرح «تأمین مالی بلندمدت تجاری» اعطا می‌شود، معمولاً به میزان ۳۰ تا ۴۰ درصد ارزش فوب (تحویل روی کشتی) کالاهای صادره می‌باشد. در شرایطی که ارزش کالاهای صادره کمتر از ۳ میلیون دینار اسلامی باشد، این نسبت تا ۸۰ درصد قابل افزایش است. بدیهی است صادرکننده مسؤلیت تأمین مالی بقیه بودجه موردنیاز برای صادرات کالای خود را که تحت پوشش طرح قرار نمی‌گیرد، خود به عهده دارد.

مهلت بازپرداخت تسهیلات بین ۶ تا ۶۰ ماه بنا به مورد و بسته به نوع کالای صادراتی می‌باشد. کالاهای مصرفی حداکثر ۲۴ ماه، مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای حداکثر ۳۶ ماه و کالاهای سرمایه‌ای حداکثر ۶۰ ماه از تاریخ پرداخت وجه کالا به صادرکننده، می‌بایست تسویه حساب شوند.

روش تأمین مالی کالاهای صادراتی بر مبنای اصول و ضوابط بانکداری اسلامی، بدین ترتیب است که بانک،

کالاهای صادراتی را به‌طور نقد از فروشنده خریداری می‌کند و سپس آن را با همان نرخ خرید و احتساب سود به صورت اقساطی به خریدار کالا می‌فروشد. نرخ سود حدود ۶/۵ درصد در سال است که چنانچه بازپرداخت اقساط به موقع صورت پذیرد، شامل ۱۵ درصد تخفیف نیز می‌گردد که در واقع به ۵/۵۲۵ درصد در سال می‌رسد. قرارداد خرید می‌تواند با هر نوع ارز مورد قبول طرفین معامله منعقد گردد. تعهدات خریدار کالا نسبت به بانک برحسب دینار اسلامی و براساس نرخ تسعیر در روز قبل از پرداخت سهم بانک محاسبه می‌شود. بازپرداخت قیمت فروش به بانک براساس یک ارز قابل تبدیل مورد قبول بانک و براساس نرخ تسعیر بین آن ارز و دینار اسلامی در روز قبل از بازپرداخت محاسبه می‌شود.

روش استفاده از منابع تأمین مالی بلندمدت تجاری برای صادرکنندگان ایرانی بدین صورت است که صادرکننده پس از بازاریابی در کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی و انجام مذاکرات مقدماتی با هدف دستیابی به یک توافقنامه تجاری اولیه، می‌تواند موضوع استفاده از تسهیلات طرح جهت تأمین قسمتی از وجه کالای صادره را برای جلب موافقت خرید مطرح کند. در زمینه نحوه پرداخت آن بخش از وجه کالا که توسط طرح «تأمین مالی بلندمدت تجاری» تأمین نمی‌شود، خریدار و فروشنده باید به توافق برسند.

سپس صادرکننده با مراجعه به بانک توسعه صادرات ایران و تکمیل و تسلیم تقاضانامه‌ای که از طریق بانک در اختیارش قرار می‌گیرد، درخواست خود را برای استفاده از تسهیلات طرح، مطرح می‌کند. بانک توسعه صادرات ایران پس از بررسی و تأیید تقاضا، آن را جهت اخذ تصمیم نهایی به بانک توسعه اسلامی

ارسال می‌کند.

چنانچه اعطای تسهیلات مورد موافقت بانک توسعه اسلامی قرار گیرد، مراتب از طریق بانک توسعه صادرات ایران به اطلاع صادرکننده می‌رسد و متعاقب آن صادرکننده می‌بایست موضوع موافقت بانک و شرایط و مقررات تعیین شده برای استفاده از تسهیلات طرح را به اطلاع خریدار (واردکننده) برساند. سپس صادرکننده باید نظر خود و واردکننده کالا مبنی بر قبول یا رد درخواست تغییر در شرایط تعیین شده را در اسرع وقت (حداکثر ظرف دو هفته) به بانک اعلام کند.

پس از حصول توافق بین خریدار، فروشنده و بانک در مورد شرایط و نحوه اعطای تسهیلات، قرارداد خرید بین بانک توسعه صادرات ایران به نمایندگی از طرف بانک توسعه اسلامی و صادرکننده منعقد می‌گردد.

صادرکننده پس از حصول اطمینان در مورد انجام اقدامات بانکی توسط خریدار (نظیر گشایش اعتبار اسنادی و صدور ضمانت‌نامه) نسبت به حمل کالای خود طبق شرایط اعتبار اقدام می‌کند. حمل کالا باید حداکثر ظرف شش ماه از تاریخ قبول شرایط توسط خریدار و فروشنده صورت بگیرد. به‌طور طبیعی صادرکننده باید با اشراف کامل نسبت به قوانین و مقررات صادراتی کشور و رعایت قوانین و مقررات مربوط در دو کشور، اقدام به صدور کالا نماید.

در پایان صادرکننده اسناد حمل کالا را مطابق شرایط اعتبار جهت دریافت وجه آن به بانک خود تسلیم می‌نماید.

در همین حال واردکننده کالا نیز باید بر مبنای شرایطی که بانک توسعه اسلامی به او اعلام می‌کند، اقدام به گشایش اعتبار اسنادی برای حمل کالا نماید و ضمانت‌نامه بانکی لازم را برای بازپرداخت به‌موقع قیمت فروش بر

دلار است که برابر با ۴/۵ میلیون دلار اسلامی است. انتظار می‌رود با سقف اعتباری که به میزان ۸۰ میلیون دلار در سال جاری برای ایران منظور شده، فعالیت صادرکنندگان کالا گسترش یابد. این سقف در سال گذشته ۶۵ میلیون دلار بود.

در سایر زمینه‌ها مانند تأمین مالی واردات و تأمین مالی پروژه‌ها در ایران، وزارت امور اقتصادی و دارایی متولی امر است. البته فعالیت‌های اجرایی، گشایش اعتبار صدور ضمانت‌نامه و نقل و انتقال وجوه به عهده بانک توسعه صادرات ایران به نمایندگی از سوی بانک توسعه اسلامی است.

بانک توسعه اسلامی تاکنون در زمینه واردات، دو طرح را برای واردکنندگان ایرانی تأمین مالی کرده است. البته برخی طرح‌ها را نیز این بانک به‌طور مستقیم برای ایران تأمین مالی کرده است.

تاکنون برای واردات مواد اولیه لاستیک از تسهیلات بانک توسعه اسلامی جهت واردات این مواد از کشورهای مالزی، اندونزی و... استفاده شده است.

در مجموع باید گفت جمهوری اسلامی ایران از زمان عضویت در بانک (سال ۱۳۶۷) تا پایان سال گذشته در مجموع حدود ۷۰۰ میلیون دلار به صورت تسهیلات کوتاه و بلندمدت از منابع بانک توسعه اسلامی استفاده کرده است. تسهیلات اعطایی که در بخش‌های مختلف مورد استفاده قرار گرفت، از چند صد هزار دلار تا چند ده میلیون دلار (در هر پروژه) را شامل شده است.

از تسهیلات بانک در زمینه تجارت برای واردات کالاهای اساسی و واسطه‌ای و نیز قطعات یدکی و مواد خام برای صنایع استفاده شده است.

وارد شده و ۴۰ درصد ارزش افزوده بدان داده شده باشد (تغییراتی در آن کالا در کشور اسلامی داده شده باشد که ارزش افزوده‌ای دست‌کم به میزان ۴۰ درصد در آن کالا به‌وجود آمده باشد) و سپس به یک کشور اسلامی صادر گردد، می‌تواند از منابع صندوق تسهیلات تجاری بلندمدت بانک توسعه اسلامی بهره‌مند گردد.

بهره‌مندی از تسهیلات ارایه شده در طرح اخیر در اجرا مشکلاتی را به همراه داشت و تضمین‌های مضاعفی را از خریدار طلب می‌کرد. به عبارت دیگر خریدار کالا باید اعتبار اسنادی به نفع صادرکننده باز می‌کرد و علاوه بر آن ضمانت‌نامه بانکی به نفع بانک توسعه اسلامی ارایه می‌داد. معمولاً مشتری که توان پرداخت نقدی را ندارد، با بانک خود نیز مشکلاتی دارد، زیرا آن بانک نیز وثیقه‌هایی از وی طلب می‌کند. اگر مشتری توان سپردن این وثیقه‌ها را داشت، می‌توانست نقدی خرید کند. صدور ضمانت‌نامه سبب شد که خریدار کالا رغبتی به استفاده از این مکانیزم نداشته باشد.

بانک توسعه صادرات ایران در چارچوب نمایندگی طرح EFS (اعطای خط اعتباری به مؤسسات مالی توسعه ملی کشورهای عضو) از بانک توسعه اسلامی درخواست یک خط اعتباری کرد تا بتواند مشکل ضمانت‌نامه را به نحوی حل کند. به این صورت که بانک توسعه صادرات ایران تضمین‌های کافی را به بانک توسعه اسلامی بدهد تا خریدار کالا بتواند به سهولت از مکانیزم تأمین مالی بلندمدت تجاری بهره‌جوید. این پیشنهاد مورد قبول بانک توسعه اسلامی قرار گرفت و اکنون این طرح در ایران فعال شده و مراجعه‌کنندگان بسیاری را به خود جلب کرده است. سقف این خط اعتباری ۶ میلیون

اساس توافق‌نامه مالی ارایه دهد. واردکننده موظف است کلیه مجوزها و موافقت‌های لازم بر طبق قوانین و مقررات حاکم بر کشور خود را جهت ورود کالای مورد نظر کسب کند، به نحوی که بازپرداخت تسهیلات بانک در سررسید با مشکلی مواجه نشود. آخرین مرحله از اقدامات خریدار، تسویه تعهدات او نسبت به بانک توسعه اسلامی در سررسیدهای تعیین شده برای اقساط می‌باشد.

پرداخت بهای کالاهای صادره به اضافه سود پیش‌بینی شده به بانک توسعه اسلامی از طریق افتتاح اعتبار اسنادی تأیید شده غیرقابل برگشت به نفع صادرکننده توسط واردکننده و یا از طریق هر روش پرداخت معمول دیگر در تجارت بین‌الملل که مورد قبول خریدار و فروشنده باشد و بانک توسعه اسلامی نیز به‌طور کتبی آن را تأیید کند، صورت می‌گیرد.

تا یک سال و نیم پیش ارایه تسهیلات اعتباری به صادرکنندگان از سوی بانک توسعه اسلامی مختص صدور کالا به کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی بود. اما از آن پس بازارهای هدف به کشورهای اسلامی محدود نشده و بانک توسعه اسلامی بازارهای هدف را گسترش داده و کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه را نیز در ردیف بازارهای هدف برای صادرکنندگان کالا در کشورهای اسلامی به‌شمار آورده است. این اقدام برای افزایش توان صادرکنندگان در کشورهای اسلامی و در جهت رشد صادرات این کشورها می‌باشد.

اما واردکنندگانی که بخواهند از تسهیلات بانک توسعه اسلامی استفاده کنند، می‌بایست از کشورهای اسلامی باشند. در همین حال چنانچه کالایی از یک کشور غیراسلامی به کشور اسلامی